

פנינים

ופרפראות נבחרים לפרשת השבוע

"פרשת האזינו – חג הסוכות"

עורך: הרב יוסף ברנר

לתגובות והנצחות – לשיעורים והרצאות: pninim16@gmail.com - 054 - 8455798 - ניתן לקבל את העלון במייל.

4 אופנים לתרין את שאלת הראשונים:

"מדוע לא קבעו את חג הסוכות בתקופת הפסח?"

התורה הק' ציונתנו (ויקרא מב-מג): "בסוכות תשבו שבועת ימים למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים".

שאלו הראשונים (מובא ב"טור" בריש הלכות סוכה או"ח סי' תרכה), הלא יציאת מצרים בניסן היתה, והיה ראוי לעשות זכר לכך בתקופת המאורע הראשון, בניסן, ולמה נצטוונו על תשרי?

ותירצו: שבדווקא אמרה התורה לעשות זאת בתקופת תשרי, בכדי שתהא היציאה מן הכית נכרת שהיא עשויה לשמו של הקב"ה. כי בימי ניסן רגיל אדם לצאת מביתו להנאתו ולדור בסוכה, שכבר פסקו הגשמים והחום מתגבר. אבל בימי תשרי הכל חוזרים מסוכותיהם לבתיהם מפני הגשמים המשמשים ובאים. אבל ישראל שקובעים להם דירה בסוכה בתקופת תשרי, הכל רואין שמחמת גזרתו של הקב"ה עושים כן ולשמו. וכן הכתוב אומר "למען ידעו דורותיכם", מצוה שיהא ניכר ונודע שהסוכה עשויה לשם ה'...

הרה"ק בעל ה"חידושי הרי"ם" זי"ע תירין: שבמעט למצות ישיבה בסוכה – כתבה התורה "למען ידעו דורותיכם וכו'", מכאן שלקיום מצות סוכה צריכים דעת, כי היא כידוע מורכבת משמותיו של הקב"ה והשכינה שורה בה, ואי אפשר להיכנס בה ללא הכנה.

במשך השנה עושה האדם הטאים, והרי "אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שמות" (סוטה ג ע"א). מהיכן, אם כן, תהיה לו דעת? רק לאחר יום כיפור, שבו חזר האדם בתשובה, התכפרו עוונותיו והוא נקי ובר דעת – רק אז ניתן לשבת בסוכה ולקיים "למען ידעו דורותיכם" – לקבל דעת ולהיכנס בסוכה תחת כנפי השכינה...

בספר **"שעם הצבי"** מובא תירוץ נוסף: על פי מה שמצינו בחז"ל (פסיקתא רבתי פיסקא יד): "אמר רבי אלעזר בשם רבי סימון: כל מה שעשה אברהם למלאכים – פרע הקב"ה לבניו. הוא אמר זאקה פת לחם" (בראשית י"ה, ה) ופרע הקב"ה לבניו 'הנני ממטיר לכם לחם מן השמים' (שמות טז, ד). הוא אמר 'והשענו תחת העיץ' ופרע הקב"ה לבניו 'כי בסוכות הושבתי את בני ישראל' (ויקרא כג, מג). הוא ליווה למלאכים, זאברהם הולך עמם לשלחם, והקב"ה ליווה לבניו – 'זה' הולך לפניו יומם".

הרי שבעד שאמר אברהם אבינו למלאכים 'והשענו תחת העיץ' – קבלנו את מצות סוכה.

איתא **בזהר הק'** (וירא דף קב ע"ב) על הפסוק 'והשענו תחת העיץ' – "מאן דאיהו דכיא מקבל ליה אילנא, ומאן דאיהו מסאב לא מקבל ליה". כלומר, מי שהיה טהור – העיץ של אברהם אבינו היה עושה לו צל, ומי שהיה טמא, כגון שהיה עובד עבודה זרה – לא היה יכול להנות מצלו של אותו העיץ.

מסתבר שהסוכה, שהיא פרעון שכר על 'והשענו תחת העיץ', גם כן אינה מקבלת לתוכה מי שהוא טמא, ונמצא שכדי שהסוכה תעשה צל לאדם, עליו להיות צדיק. אם לא – לא יזכה להנות מצל הסוכה.

משום כך נקבע חג הסוכות בתשרי דוקא ולא בניסן, כדי שקודם קיום מצות הסוכה יטהרו לפני ה' ביום הכיפורים, שנאמר: "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל המאותיכם לפני ה' תטהרו" (ויקרא טז, ל) ומיד אחר כך תקבל אותם הסוכה לתוכה, לקיים את מצות ה' ולהנות מצילה.

אך הגאון מוילנא זי"ע ענה תירוץ נפלא ושונה:

דאמנם אין עושיין זכר לאותם ענני הכבוד הראשונים שהיקפום מיד בצאתם ממצרים, כיון שעננים אלה נסתלקו מהם אח"כ כשעשו את העגל. אלא עושיין זכר לענני הכבוד ששוב חזרו להם אחר כך ולא נסתלקו מהם כל ארבעים שנה. ממשך הגר"א ואומר: וכשתידוק תמצא, כי חג הסוכות נקבע בדיוק ביום בו זכו בני ישראל, שוב, לאותם ענני הכבוד. היאך?

כשהטאו ישראל בעגל נסתלקו מהם ענני כבוד, וכמו שדרשו חז"ל (שמות לב, כה) "וירא משה את העם כי פרוע הוא" – שנעשו פרועים (גלויים) מענני הכבוד. ורק אחר שחזר הקב"ה ונתרצה לישראל ביום הכיפורים ואמר למשה "סלחתי כדברך" ונצטוו ישראל להקים את המשכן חזרו ענני הכבוד למקומם.

וכן היה סדר הדברים: ממהרת יום הכיפורים – י"א בתשרי, אמר משה לעם שיכניאו תרומתם להקמת המשכן, במשך יומיים הביאו כולם את נדבותיהם, כמו שכתוב "והם הביאו אליו נדבה בבוקר בבוקר", לשני בקרים דהיינו י"ב וי"ג בתשרי, בי"ד בתשרי לקחו חכמי הלב את הנדבה מידי משה, במ"ז החלו עוסקים במלאכת המשכן, ואז חזרו ענני הכבוד. נמצא כי במ"ז בתשרי הוא המועד המתאים לשבת בסוכה, לזכרון הנס "כי בסוכות הושבתי את בני ישראל" כי מאז נשאר ענני הכבוד במשך כל הארבעים שנה כשהותם כמדבר...

הוסיף על כך הגה"ק בעל ה"משך חכמה" זי"ע נופך מיוחד: דלכן בפי משפטים ובפי' כי תשא נקרא החג 'חג האסיף', ואילו בחומש ויקרא (פר' אמור) ובדברים (פר' ראה) נקרא 'חג הסוכות'. כי קודם מעשה העגל נקרא החג על שם 'חג האסיף', ורק אחר שחטאו בעגל וענני הכבוד חזרו במ"ז בתשרי נצטוו על מצוות סוכה זכר לאותם ענני כבוד שחזרו...

על דברים אלו של הגר"א מוילנא זי"ע הקשה הגאון רבי ברוך דוב פוברסקי שליט"א: אמנם בסוכות חזרו ענני הכבוד, אך הלא עד י"ז בתמוז הם היו מלכתחילה, מדוע, אפוא, לא נקבע חג סוכות לפסח, לזמן הראשון שבו היו ענני הכבוד?

הוא תירין, כי לימוד גדול יש בכך לדורות! הקב"ה ביקש לתת לנו תזכורת על כוחה של תשובה ועל כך שגם לאחר החטא מועילה התשובה לאדם שישוב לדרגה הקודמת שבה היה. דוקא בימי תשרי אנו זקוקים לתזכורת זו, שהרי לאחר ראש השנה ויום הכיפורים שבהם עשו ישראל תשובה וזכו לכפרת עוונות, עליהם לדעת כי הקב"ה מקבל את תשובתם, כמו שקיבל את תשובת עם ישראל על חטא העגל, והם זוכים לשבת בצילא דמיהמנותא, כשענני הכבוד סוכים מעליהם.

ענין זה עומד ביסודה של השמחה המיוחדת שיש בחג הסוכות על גילוי חיבתו של הקב"ה לעם ישראל גם לאחר החטא, כפי שאמרו חז"ל על הכתוב "ה' ה" – "אני הוא קודם שיחטא האדם ואני הוא לאחר שיחטא האדם ויעשה תשובה" (ראש השנה יז ע"ב), ויש לפרש שהורה אלינו מידת אהבתו ככתחילה, ואני ה' אחר החטא הוא כמידת אני ה' קודם החטא.

ביאור ג' במסורה: "כי בסוכות הושבתי את בני ישראל", "כי ברחוב נליין", "כי נר מצוה ותורה אור".

על הפסוק (ויקרא כג, מג) "כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים", כתב **"בעל הטורים"** שיש ג' במסורה. פירוש, שמלבד פסוק זה, ישנם עוד שני פסוקים דומים המתחילים עם המילה **"כי"**: "כי ברחוב נליין", "כי נר מצוה ותורה אור". דהיינו, שג' פסוקים אלו מתחילים במילה **"כי"**.

ובספר **"ילקוט חמישא"** הביא לבאר את כוונת **"בעל הטורים"**: שבג' מצוות מצאנו ש' טפחים כשר אך למעלה מכ' אמה פסול, והם: מצוות סוכה, מצוות עירוב, ומצוות נר הנוכה.

וזהו כוונת "בעל הטורים": "כי בסוכות", זהו מצוות סוכה. "כי ברחוב נליין", זה רמז למצוות עירוב שאם אין עירוב אמור לאדם ללכת, וצריך ללון ברחוב. "כי נר מצוה" זהו רמז לנר הנכונה. ולכן בשלושה פסוקים אלו נאמר המילה "כי" – רמז לאותם הלכות השווים בהם, שאות כ' רמז לפסול למעלה מכ' אמה, ועד כ' אמה כשרה. ואת ' – רמז ש' מפחים כשרה, ולא פחות מכך.

הגה"ק החיד"א זי"ע בספרו "ראש דוד" מסביר באופן למדני ונפלא את המסורה בת ג' פסוקים הנ"ל: הדנה שאלו המפרשים שאלה גדולה, מדוע אנו עושים זכר לענני הכבוד, ואילו זכר "למן" שקיבלו במדבר, וזכר "לכבוד" של המים אין אנו עושים שום ציון וזכר. והביא החיד"א תירוץ בשם הגה"ק רבי חיים ב"ר יצחק זי"ע, שתירץ, כיון שהמים והלחם הוא דבר שכביכול חייב הקב"ה לתת לישראל במדבר, שאם לא כן – היו מתים, לכן אין אנו עושים זכר לזה. אמנם ענני הכבוד, שיכל הקב"ה לא לתת לנו, שהרי יש הרבה הולכי מדברות שהולכים כך למרות השמש והשרב הקשה, ובכל זאת הטיב הקב"ה לנו, להרוויח לנו בדרך, לכן אנו עושים זכר לזה.

והנה יש דין בגמרא (גיטין יב) דיכול האדון לומר לעבד שתעבוד עימי, ואין אני נותן לך לאכול (עשה עימי ואיני זנך, עיי"ש). אמנם בגמרא (כתובות מג) מבואר, דהוה דוקא בעבד כנעני, אבל בעבד עברי, אינו רשאי לומר כן.

ולפי האמור הדברים הנפלאים. ד"כי בסוכות הושבתי" – היינו דאנו עושים מצוות סוכה זכר לענני הכבוד. ואם תשאל מדוע אין עושים גם כן זכר למן ולכבוד. התירוץ הוא, "כי ברחוב נליין", דבשלמא מים ולחם הם דברים שאי אפשר להתקיים בלעדיותם לכן אין עושים זכר. מה שאין כן ענני הכבוד, אפשר להתקיים בלעדיותם, שהרי הרבה יושבים במדברות וברחובות (רמז "כי ברחוב נליין"). וכיון שהטיב הקב"ה לעשות ענני הכבוד לרווחא דמלתא לכן עושים זכר.

ואם תשאל, והרי גם בלחם ומים יכול הקב"ה לומר לנו, "עשה עמי ואיני זנך", כלומר, תעבדו אותי, ואיני נותן לכם לאכול, אלא תדאגו לעצמכם, התירוץ הוא, "כי נר מצוה ותורה אור", הרי מבואר בתורה שעבד עברי אינו רשאי לומר כן כדאיתא בגמרא כתובות הנ"ל.

מדוע עושים זכר רק לענני הכבוד ולא לניסים של ירידת המן ובארה של מרים?

הקשה הרמ"ק בעל ה"בני יששכר" זי"ע, למה עושים זכר דוקא לנס ענני הכבוד? מדוע אין עושים זכר לנס המן שירד לנו וזן אותנו במשך ארבעים שנה ברציפות? ובאותה מידה, מדוע איננו עושים שום זכר ל"בארה של מרים", שהשקתה את אבותינו במדבר הצחיח כל ארבעים שנות שהותם שם?

אלא, מבאר ה"בני יששכר", כיון שענני כבוד היו רק לישראל, ולא נועדו כלל עבור הערב-רב שיצא עם ישראל ממצרים, לפיכך ציוותה עלינו התורה לזכור כל שנה את נס ענני הכבוד בהג הסוכות. מה שאין כן הכאר והמן, מאחר שנועדו גם לערב-רב וגם להם היתה הנאה מהם, לפיכך אין צורך לציין את הנס הזה.

על פי זה ביאר את הנאמר בפסוק: "כי בסוכות הושבתי את בני ישראל", כי לכאורה היה הכתוב צריך לומר: "כי בסוכות הושבתי אתכם", בלשון נוכח, שכן הוא פונה ומדבר אל בני ישראל, ומדוע הוא אומר "את בני ישראל" בלשון נסתרת? על פי היסוד שהניח בדבריו, כוונת הכתוב מוכנת ומדוקדת היטב, כי הכתוב בא להדגיש שהג הסוכות נקבע: "למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי" רק "את בני ישראל", ולא את הערב רב.

אבל מקשה ה"ששט מיהודה", זה גופא צריך ביאור – מדוע במן ובכאר היה חלק לערב רב, ואילו בענני הכבוד לא היה להם כלום?

וענה, שמכאן יש ראייה להלכה שנפסקה בשולחן ערוך (יו"ד סי' רנא ס"ו): "בודקים לכסות ואין בודקים למוזנות", כלומר, אדם המבקש כסף מגבאי הצדקה מפני שאין לו מה לאכול, אין בודקים אחריו אם בקשתו מוצדקת, אבל אם בקשתו היא לצורך קניית כנדים, על גבאי הצדקה לברר ולבדוק אם אכן מצדיק הוצאת כסף מקופת הצדקה עבורו.

וואת הסיבה שלערב-רב לא נתנו משמים להנות מענני הכבוד דוקא, אבל מהמן ומכבאר אפשרו להם להנות – מפני שהמן והכאר הם בגדר מוזנות, וכל מי שאין לו מה לאכול ולשתות מקבל ללא בדיקה אם ראוי הוא לכך. אבל ענני הכבוד שנועדו לספק לבני ישראל כסות, שהרי העננים היו רוחצים את בניהם ומגנחים אותם, על כך צריך לבדוק את המבקש אם ראוי הוא לכך, ובשמים הוחלט שלא לתת לערב-רב להנות מענני הכבוד.

זמת בהר אשר אתה עולה שמה והאסף אל עמך כאשר מת אהרן אחיך בהר ההר ויאסף אל עמיו (לב, ז)

"כאשר מת אהרן אחיך" – באותה מיתה שראית וחמדת אותה וכו'. אמר משה "אשרי מי שמת במיתה זו" (רש"י).

שאל הרמ"ק רבי מרדכי דוד מדאמבראווא זי"ע ויש להבין למה כפל ואמר שני לשונות "זמות בהר" "האסף אל עמך", וכמו כן באהרן כפל בלשונו לאמר "כאשר מת אהרן אחיך" "ויאסף אל עמיו".

אלא הנראה לומר כי רמז בזה דבר פלא, שבכל שנה ושנה ביום השבוע שבו הל ראש חודש אב שהוא יום מיתת אהרן הכהן, אותו יום בשבוע הל בשנה שלאחריו יום האושפיזא דיליה, הוא יום המישי דסוכות.

על כן כתב רש"י שנתאזה משה וחמד לאותה מיתה, שסימן טוב הוא שיום ההילולא מקביל כנגד יום האושפיזא בזמן שמהתנו. והבטיח לו הקב"ה שגם יום מיתתו ז' אדר יהול לעולם באותו יום בשבוע שבו יהול אושפיזא דיליה, דהיינו, ביום ד' דסוכות.

וזה שכתוב "זמות בהר" תמות היום הזה, "האסף אל עמך", ואח"כ בהג האסף (סוכות) תבא אל עמך ישראל באותו יום בתור אורח כיומא דאושפיזא שלך, "כאשר מת אהרן אחיך בהר ההר ויאסף אל עמיו". כשם שמיתת אהרן הוא גם כן ביום שבו הל היום שהוא בא אל עמיו בהג האסף.

אגב, מזה הרמז יש ראייה, שהאושפיזא של משה הוא ביום ד' של סוכות ואהרן ביום ה' ורק אח"כ בא יוסף ביום ו'.

פרשת האזינו – הזי"ו ל"ך

בגמרא (ראש השנה לא ע"א) מובא שהלויים היו משוררים שירת האזינו מידי שבת בשעת ניסוך היין בהקרבת קרבן מוסף, והיו מחלקים שירה זו לששה פרקים, לשש שבתות, כל שבת פרק אחד, וסימן הפרקים שהילקו: הזי"ו ל"ך שהם ראשי תיבות האזינו, זכור, ירכיבוהו, וירא, לך, פי אשא. ואמר רבא כדרך שהלוקין בבית המקדש כך הלוקין בבית הכנסת (זו הפרשה היחידה שהו"ל קבעו לה את המקום להפסקות ותחילות הקריאה).

וכתב ה"מגן אברהם" (סימן תבח סק"ז) "ומצאתי כתוב שאפילו יש חיובים לא יחלקו הפרשה יותר. לפי שהלוקה זו היא מדברי הו"ל על כן אין מוסיפין בתוך השירה הוספות".

הזי"ו והזוהר יחזור לעם ישראל...

כתב רבינו בחיי "הנה השירה הזאת נחמה גדולה והבטחה מכוארת בענין הגאולה ובאבדן עובדי גילולים ובנקמת ישראל מאויביהם ובכפרת ישראל מעוונותיהם. ואולי מפני זה בא סימן ההפסקות להזי"ו 'הזי"ו ל"ך' מתקנת עזרא הסופר הכהן הנביא, שראה ברוח הקודש שתהיה תקנתו בקריאת ספר תורה בציבור תקנה קיימת בכל דור ודור, לא תכשל בזמן מן הזמנים, ותיקן הסימן הזה בהפסקות הפרשה הזאת המקובלת אצלנו, לכאר שיהזור הזי"ו והזוהר והכבוד והתפארת לישראל ככראשונה, ושבו בנים לגבולם..."

ה' יאיר לך בדין...

מעם נוסף מדוע נתנו הו"ל את סימן 'הזי"ו ל"ך', מובא בספר "תולדות יצחק", לפי שעתה בימים אלו אנו תלויים ועומדים בדין, וכמו שאומרים לאשה בעת לידתה "השם יאיר לך", או שאומרים לאדם בעת צרה "השם יוציאך לאורה", כך נתנו את סימן זה 'הזי"ו ל"ך' לסימן טוב, כלומר, זיוו והודו ואורו של הקב"ה יבא לך, והשם יאיר לך בדין.

דברי המהרש"א על הסימן 'הזי"ו ל"ך'

המהרש"א פירש מדוע נתנו את הסימן 'הזי"ו ל"ך', מפני ששירת האזינו משה רבנו חיברה, ועל כן כאשר הלויים אמרו אותה בשבת הרגישו בה זיו, מפני שקבלנו אותה מפי משה שקרן עור פניו כדאיתא בתורה (שמות לד, כט) ותירגם התרגום קרן עור פניו – זיו.

המעם שהסביר הרמ"ק מבעלזא זי"ע על הסימן הנ"ל

הרמ"ק רבי יהושע מבעלזא זי"ע הסביר את הסימן שנתנו הו"ל 'הזי"ו ל"ך', לפי מה דאיתא בגמרא (סנהדרין לא ע"ב) ששלחו ליה בית הדין שבבית מבריא למר עוקבא שהיה אב בית דין בבבל מכתב, וכתבו לו בראשית המכתב כך: "לדזיו ליה כבר בתיה שלם" – למי שלו מאיר פנים כבן בתיה, כלומר כמשה רבנו שבתיה בת פרעה גדלתו, או כפירוש נוסף, כמשה שהוא בן ביתו של הקב"ה, שלום.

וכתב שם רש"י: מדוע נתנו לו את תואר זה, מפני שהיה מר עוקבא בעל תשובה, שפעם אחת בעת ניסיון קשה כמעט שלא עמד ביצרו, אך לבסוף כבש את יצרו, ומאו והלאה כשהיה יוצא לשוק היה נר מן השמים דולק על ראשו. ועל שם האור שהיה זורח לו כתבו לו כן.

ולכן כאשר פרשת האזינו קוראים תמיד בימים שכל ישראל שבים בתשובה, נתנו לנו הו"ל סימנא מילתא במילים 'הזי"ו ל"ך' שנתקבלה תשובתנו כמו שאמרו על מר עוקבא לדזיו ליה כבר בתיה שלם...